

Weert in 1702.

Militaire acties en de verwoesting van het Kasteel

Nadat de Spaanse Koning Karel II op 1 november 1700 overleed zonder kinderen achter te laten, was zijn universele erfgenaam een kleinzoon van Lodewijk XIV van Frankrijk, Philips van Anjou, de latere Koning Philips V van Spanje. De geldigheid van het testament werd betwist door Keizer Leopold, ten behoeve van zijn zoon Aarts Hertog Karel. Dit voornamelijk op grond van geheime verdelingstractaten, betreffende de Spaanse successie, tussen de Republiek der 7 provinciën, Frankrijk en de Oostenrijks-Habsburgse troon. Na de inhuldiging van Philips tot Koning van Spanje, overrompelden Franse troepen in de nacht van 5 op 6 februari 1701 de door Hollandse troepen, ingevolge de vrede van Rijswijk bezette, barrièresteden in zuid België. Daarna bezetten de Franse troepen, met niet geringe medewerking van de Spaanse landvoogdij en legerleiding, de zuidelijke Nederlanden, een favoriet object van al verscheidene Franse expansie-oorlogen. Middels Franse invloed op de Raad van Vlaanderen te Madrid werden de Spaanse Nederlanden naar believen van Lodewijk XIV bestuurd. In de Spaanse koloniën werd aan Franse kooplieden een duidelijke voorkeursbehandeling gegeven ten nadele van Engelsen en Hollanders; de uitdagende uitdrukkelijke erkenning door Lodewijk XIV van de rechten van de Stuarts op de Engelse troon tegen Koning-Stadhouder Willem III, de weigering van Louis XIV om Philips van Anjou uit te sluiten van erfopvolging op de Franse troon, al het bovengenoemde was voldoende reden voor de Oostenrijkse Keizer, Engeland en de Republiek om een geallieerd verbond te sluiten tegen de Fransen in september 1701. In mei 1702 volgt dan de geallieerde oorlogsverklaring aan de Fransen en Spanjaarden.¹

Op 18 maart 1701 arriveren de eerste Fransen in Weert, onder bevel van Coigny, echter zijn zij op doortocht naar Roermond waar zij de 22e aankomen.² Vanaf eind april schijnt er een geregeld Frans garnizoen in Weert te liggen. Vanaf deze tijd treffen we regelmatig ordonnanties van de Graaf van Horne, stadhouder van Spaans Gelderland³, aan, gericht aan de regeerders van Weert, Nederweert en Wessem, om onder andere '160 bedden met hunne noodighe furniture' te verzorgen op het kasteel⁴, faciliteiten voor het stallen van 60 paarden aan te brengen, 6000 pallsaden van 10 voet lang en 18 duim omtrek te kappen⁵, enz. Na de vorming van het geallieerde bondgenootschap in september 1701, prepareren de partijen zich op de dreigende oorlog. De verdere ef-

fecten van de internationale situatie zijn dan te Weert ondermeer een opgelegde repartitie voor oorlogskosten van 700 gulden volgens besluit van het Hof van Gelderland te Roermond van 12 juni.⁶ Onder protest van Weerter burgers worden 'bijnaer alle fruijtboomen in bascour en garde en fruijthof van 't casteel' gekapt⁷, verder vinden herstelwerkzaamheden plaats aan poorten en schietgaten en is men druk doende met het 'setten van pallsaden rondomme veste en aent casteel'.⁸ Dat aan Franse zijde Weert nog op 28 juli 1702 wordt versterkt met 600 ruiters onder commando van Souternon, geschiedde meer met het oog op dekking van de Franse terugtocht van de Maas naar de Demervallei, dan ter verdediging van Weert alleen.⁹ De opmars van het geallieerde leger, na onder andere Nijmegen van de Fransen teruggenomen te hebben, liep in zuidelijke richting over Uden, Geldrop en via Valkenswaard naar Achel, waar tussen Hamont en Leenderstrijp op 30 juli een kamp wordt opgeslagen. Het opperbevel van de geallieerden bestaat uit John Churchill, Hertog van Marlborough, als Kapitein-Generaal van de Engelse troepen en Godard Baron van Reede en Aeghrim, Graaf van Athlone, bevelhebber der Hollandse troepen. Het bij het leger in de buurt liggende kasteel Grevenbroek wordt op 31 juli onder vuur genomen en de 80 man sterke bezetting, merendeels Zwitserse huurlingen, geeft zich over terwijl de meesten aanstonds dienst nemen onder de geallieerde troepen.¹⁰ Hierover schrijft Marlborough aan de Franse opperbevelhebber De Boufflers op 2 aug.: 'Je viens de renvoyer à Weert ceux de la garnison de Grevenbroeck qui l'ont souhaité . . .

Kaartje van vesting en kasteel Weert in 1643. Collectie Bodel Nijenhuis, port. 49 no. 37, kaartenzaal U.B. Leiden.

Weergave van de toestand zoals die rond 1700 nog geweest moet zijn, afgezien van enkele herstelwerkzaamheden die in de 17e eeuw verricht zijn. Opmerkelijk is dat van de stadswal tussen Molenpoort en Beekpoort het gedeelte tussen het noordelijkste bastion en de Beekpoort niet rood gekleurd is. Evenzo het deel van de stadswal tussen de Hoogpoort en het punt noordelijk daarvan waar de walgang weer begint. Zouden dit gedeelten zijn waar geen stadsmuur geweest is? Dan is het begrijpelijk dat Von Scholten aan de kasteelzijde van de stad binnen de wallen of erop zijn geschut in stelling heeft gebracht. Gedeeltelijk tegen deze theorie pleiten de kaarten van Van Deventer (\pm 1550) en van Ferraris (\pm 1772), althans voor het gedeelte van de wallen bij het kasteel, omdat beiden daar een muur tekenen. Echter de meest gedetailleerde kaart, uit 1703, die we kennen, blijkt onze vermoedens te staven: Geen stadsmuur tussen het kasteel en de stad. Vergelijking van de tekening van de vesting op de kaart van 1703 op andere plaatsen waar geen stadsmuur is geweest maar een aarden wal, met de boven besproken plaats bij het kasteel, roept de vraag op of er wel een dergelijke wal geweest is, waarschijnlijk niet. Zie voor de kaart van 1703: De Maasgouw, 87 (1968), kol. 112.

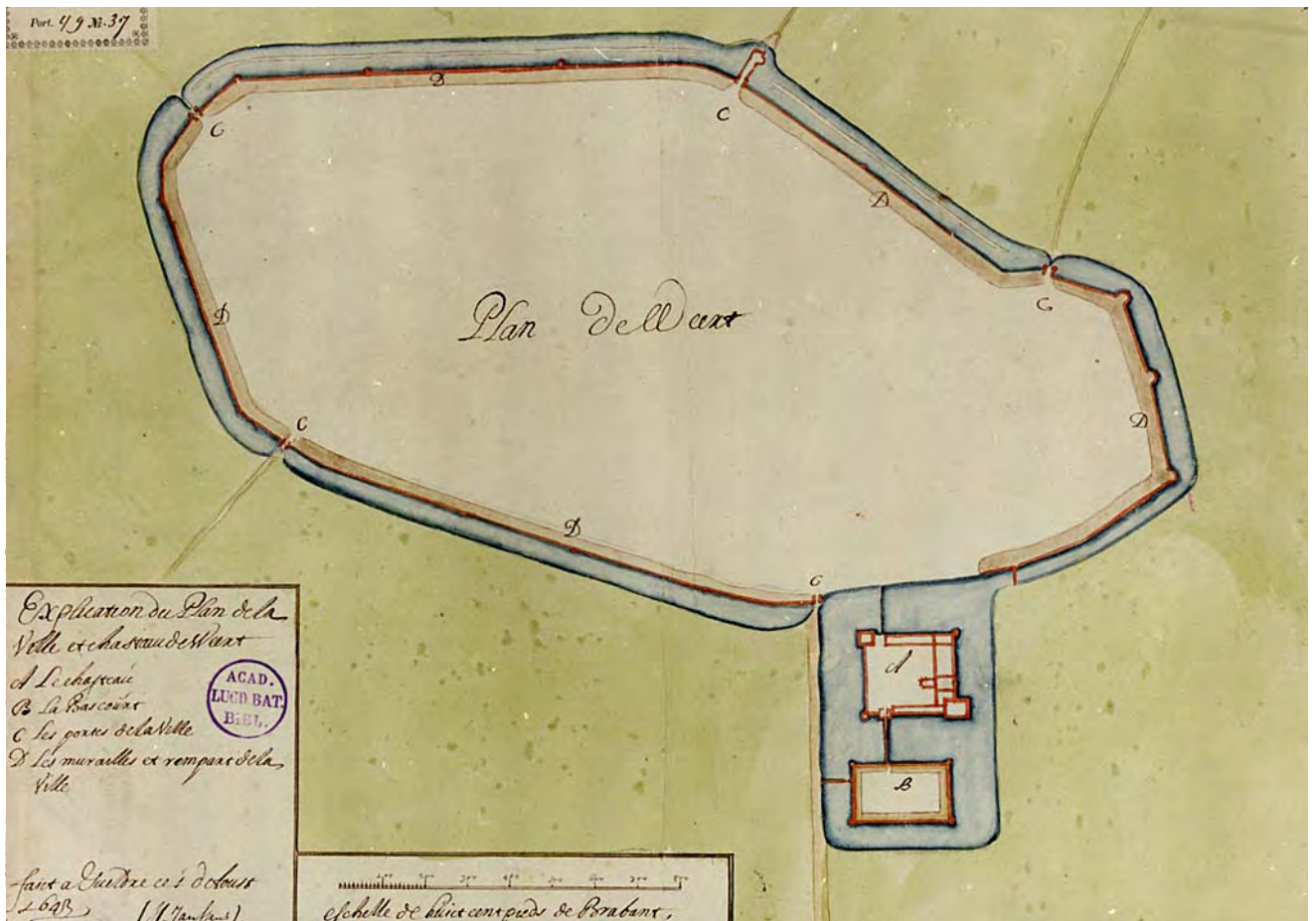
Si vous avez aucun de nos gens chez vous, vous m'obligerez de les renvoyer...'¹¹ De Graaf van Athlone bericht aan de Staten Generaal vanuit Achel twee weken later: 'Het Casteel van Grevenbroek heeft men eijndelijck geresolveert te doen springen en raseeren, geconsiderereert, dat de besettinge kosten voor het landt soudén sijn, en dat het den vijant lichtelijck soude konnen wederneemen, wanneer wij met ons leger van hier wegh waeren.'¹² Hierna worden de wallen van Peer en Bree geslecht, om eveneens daar later niet genoodzaakt te zijn er een garnizoen achter te laten.¹³

Een waarschijnlijk door een spion opgemaakt verslagje beschrijft de toestand van Weert begin augustus als volgt: 'Estat de Verte auquel je lay veu et trouvée le troisisme de ce mois. Il ny avoit dans la ville et chateau dudit Verte pour toutes garnisons que un bataillon du regiment Suisse de Courthe dont il y avoit un detachment dudit bataillon qui estoit au chateau de Grevenbrouque. Je n'y ay pas resté assés longtems pour scavoir lestat de l'artillerie ny des magasins qui sont dans laditte ville.'¹⁴

Maarschalk De Boufflers schrijft op 6 augustus aan de Franse Koning dat hij het bataillon van Courten uit Weert heeft teruggestuurd naar Roermond, want Weert ligt achter de linies der vijanden, bezit geen

enkele fortificatie en is daarom onhoudbaar. Sieur de Champfort blijft als commandant achter, met slechts honderd Zwitsers¹⁵, ter verdediging van het kasteel.¹⁶ Bij het geallieerd leger luidt het in het kampbulletin op 7 aug. te Peer: 'We shall likewise (i.e. Peer en Bree) attack Weert, another walled town, lying between this place and Venloo, and wherein they have constantly had a considerable garrison.'¹⁷ In het geallieerde kamp is men van oordeel dat Weert nu eindelijk genomen moet worden omdat door Weert het grote leger, dat tot dekking moet dienen van de op handen zijnde belegering van Venlo, 'seer soude geïncommodeert worden.' Generaal Athlone wil voor de aanval van Weert een gedeelte van de 'groot artillerie die te Maastricht in voorraet is' gebruiken.¹⁸

De magistraten van Weert zorgen tijdig voor sauvegardes. Op 9 augustus staat geboekt: ... 'twee pistolen offe dartigh guldens Weerts door de rendant tot Peer betaelt voor twee schriftelijcke so Engelsche als Hollandtse Sauvegardes tot conservativ deser stedt ende derselver inwoonderen...'¹⁹ De 10e aug. komen versterkingen uit Maastricht bij het veldleger te Peer aan met kanonnen en mortieren, nodig voor de aanval op Weert.²⁰ Enige details geeft hierover Adriaan van Borselen van Geldermalsen, gecomit-

teerde te velde vanwege de raad van State in zijn rapport van 10 aug.: 'Het garnisoen van Maastrigt, bestaande uit tien bataillons en seven esquadrons is heeden met ons leger geconjugeert, zijnde hetselve seer schoon volk, en met sig gebragt hebbende 2 stukken à 24 ponds, 4 à 12 ponds en 4 mortieren à 50 ponds steens.'²¹ Nog meer transporten, met leeftocht, uit Maastricht en 's-Hertogenbosch vertragen de aanval enkele dagen. Terwijl volgens het kampbulletin van 10 augustus te Peer de volgende dag troepen zouden vertrekken²², is pas op 14 augustus de Luitenant-Generaal Jobst von Scholten, een in Denemarken genaturaliseerde burgemeesterszoon uit Amsterdam²³, naar Weert gezonden met 4 bataillons infanterie en 200 cavalisten.²⁴ Hij bericht hierover zelf²⁵ aan de Koning van Denemarken: 'Vor einigen tagen bin ich mit ein detachment von 2000²⁶ pferden und zwischen 3 a 4000 mann zu füsse, nebst einigen schweren Canonen und 4 schwer: Mörser mit allen zugehör, nach der Stadt Weert so in Spanische Gelderland geliegen, commendiert gewesen, umb selbige Stadt und Castell zu attackiren: Da ich dan des Abends vor solchen Ohrt mich postiert;²⁷ De stad bleek nauwelijks verdedigbaar. De lezingen hierover verschillen weinig: 'De Gouverneur verdedigde de Poorten omtrent een uur; waarna het Garnisoen, omtrent honderd vyftig man sterk, op het kasteel retireerde.'²⁸ Carl Rudolf zu Würtemberg, bevelhebber der Denen, rapporteerde dat het garnisoen 'sich bey des Herr General Lt. Scholten Ankunfts aufs Schloss retirierte.'²⁹ Scholten zelf vermeldt: 'des anderen Morgens aber selbige Stadt ohne grosse resistance im nacht, selbige mit einer guten Maure und Graben umgeben, eingenomen und mich darinnen postiert habe.'³⁰

Dat de inname van de stad rustig verliep blijkt ook nog uit de Weerter archieven: 'Alsoo de Heere generael Lieutenant Scholts in het incommen binnen dese stadt ten tijde van de bombarderinge van het casteel alhier, goede ordre hadde gehouden, ende alle desordres met het setten van waegens op de hoecken der straeten als anderssints hadde geprevenueerd, soo heeft den Scholts daer voor gepretendeert eene recognitie, gelijk: soo hij seide: dat in sulcke voorvallen de maniere was welken volgens het magistraet door den Borgm. Segris Ketelers dair overgesiteert ende vergaedert sijnde, heeft omme alle inconvenien ten wijders te voorkomen ende den meesten met den minsten seggende te vergoeden. 100 pattacons, actim den 18 aug 1702.'³¹

Ten laste van de stad komt ook het werk van 'Jaspar de Coch ende Claes Reyckers tot het bijvaenacht tot maecken van de batterijen omme het

Casteel te bombarderen.'³² De batterijen worden binnen de stad opgesteld³³, en wel op de wallen³⁴, een onvoorzien kwetsbare zijde van het kasteel. Dit is ook de reden dat ingenieur van Nieuburg bij zijn voorstellen aan de Raad van State in 1703 om de vesting te herstellen, een bastion projecteert binnen de stadsmuren tegenover het kasteel.³⁵

Scholten vervolgt zijn relaas over de gebeurtenissen in Weert aldus: 'Den Morgen aber darauf mit canoniren und bombardiren angefangen, und mit einem Aprochen biss an den Graben des Castels avanciert, und eine batterie an der Brücken des Castels gelegt; Wie auch durch das starke canoniren und bombardiren so viel effectuirt, dass das ganze Castell die folgende Nacht darauf in vollen Feuer gestanden; Und da Ich die andere Nacht, ungeacht der Grabe sehr weit und tief gewesen, dass Wasser in den Graben ziemlich abgesnitten; auch da die Maure so stark, dass sie durch dass canoniren, sobald nicht könnte gebrochen werden, auf das tohr eine Sturm vornehmen wolte, indehm ich mit der angelegten batterie vor der Brücken, dass thor ruiniren und eröffnen wolte: Der Feind aber wegen des Feuers in dem Castell sehr incommodiert, hat solches nicht abwarten wollen, sondern hat den Ohrt übergeben; Welche Ohrt ich dan gleich besetset, und die Garnison, welche durch einen Spanischen Obristen als commandent, und eine Französischen Obristen, so die troupen commandierte, bestehende, in 200 Schweizer³⁶, aus marchiren lassen, nachdehm sie unterschiedene leute darinnen verlohren, selbige nach Ruremonde convoyiert. Gestern Abend bin ich mit meinem untergebenden detachment alhier in Lager wiederumb angelant, und sind auf meiner seite nicht mehr, als 3 Officier davon blessiert, und 8 a 9 Mann todt geblieben und etwa 20 Mann blessiert. Man hat sonsten vermutet dass dieser Castell sich länger hätte defendiren sollen indehm es sehr stark ist.'³⁷ Zonder verdere details en slechts summierlijk geven de generaals Athlone en Marlborough hun verslag.³⁸ De tegenstanders geven hun visie op het gebeurde als volgt: 'Le chateau de Wert a été attaqué vivement avec du canon et des bombes, et a été obligé de se rendre le 17. . . .; des prisonniers et des déserteurs de l'armée ennemie nous ont assuré que le Sr. de Chamfort qui y commandait s'y est tres bien deffendu, que le chateau a été entièrement brulé par les bombes, et que ledit Sr. de Chamfort a eu une composition honorable étant sorty avec tout son monde, tambourbattant et conduit a ruremonde.' Maarschalk De Boufflers vervolgt zijn relaas aan de Franse Koning: 'Ledit Sr. de Chamfort ne m'a point donné de ses nouvelles; il avait cent vingt quatre

Suisses³⁹, du regiment de Courten.⁴⁰

De Graaf van Athlone schrijft aan de griffier Fagel van de Staten Generaal dat de in het kasteel aanwezige voorraad hooi en koren nagenoeg bedorven is: 'het eerste door den vijandt verbrandt eer het casteel overging, en het laetste door onze bomben geruineert, soodat Van der Ka niets meer als 25 sacken coorn daer uijt heeft trecken connen; wij laten de stad nog met 400 man bezet, dog het casteel is gants verbrandt en het garnisoen, bestaende uit 130 à 140 man volgens krijgsgebruik en capitulatie naer Roermond gesonden.'⁴¹

De Europese Mercurius vermeldt als einde van deze krijgsepisode: 'zo haast als men meester van de Plaats was, liet men er de wallen af springen, gelyk ook het Kasteel Grevenbroeck, ten einde niet genoodzaakt te wezen Garnisoen aldaar te houden.'⁴²

Volgens Athlone gebeurde dat dus toch.⁴³ In een missive van 12 oktober 1703 beschrijft colonel Caris de toestand van het kasteel: 'Het casteel is gesepareert van de stad met een watergracht omtrent 40 voet breed, bestaet maer in vier muiren, die seer hoogh bennen, soo wanneer deur een rencontre hetselve wiert met canon beschoten, so soude deur de hoogte de muire den gracht vullen, weshalve de muiren dienen voor een gedeelte afgenomen te worden.'⁴⁴ Na resolutie van de Raad van State van 18 december 1703 worden de muren van het kasteel afgebroken tot op hoogte van de borstwering, volgens het plan van Van Nieuburg omstreeks 3.80 m., thans ongeveer de hoogte van de ruineuse achtertoeren.⁴⁵ De Stadswallen worden slechts voor het hoognodige hersteld, maar als vesting is Weert nu nagenoeg uitgeteld. In de Franse tijd wordt de stad definitief ontmanteld.

H. J. M. E. Mathijssen

¹⁾ Algemene literatuur betr. de Spaanse Successie oorlog o.a.: Churchill, W.S.: Marlborough, his life and times. London, 1933. Veenendaal, A. J.: Het Engels-Nederlands Condominium in de zuidelijke Nederlanden tijdens de Spaanse Successie oorlog. Utrecht, 1945.

Stork-Penning, J. G.: Het grote werk; Vredesonderhandelingen gedurende de Spaanse Successie oorlog. Groningen, 1958.

Brodrick, Tho. Gent.: A compleat history of the late war in the Netherlands, London, 1713, 2 dln.

Mahon, Lord.: History of the war of succession in Spain. London, 1836, 2 dln.

²⁾ Pelet, J. J. G., Vault, F. E. de: Mémoires militaires relatifs à la succession d'Espagne sous Louis XIV. Paris, 1835-1862, 10 dln. en atlas: dl. I, p. 50.

³⁾ Philips Emanuel Graaf van Horn (na 1709 Prins), Graaf van Baucignies, enz., geb. 25-11-1661, overl. 9-10-1718, Stadhouder van Gelderland 1700-1702.

⁴⁾ Heel, P. Fr. Dalmatius van: Stukken betreffende de geschie-

denis van Weert. Medegedeeld door-; in: De Maasgouw enz., Maastricht, 1899, jrg. 21, dl. 16, p. 67.

⁵⁾ Oud-archief Weert, inv. nr.: 2642; cmf. Bijdragen uit het oud-archief te Weert op krijgs-geschiedkundig gebied van 1650-1839. R.A.L. Hs. nr. 151, waar ook nog andere gegevens vermeld staan.

⁶⁾ O.A.W. inv. nr.: 1209.

⁷⁾ O.A.W. inv. nr.: 2642.

⁸⁾ O.A.W. inv. nr.: 1210.

⁹⁾ Raa, F. J. G. ten, Bas, F. de, Wijn, J. W.: Het staatse leger. dl. VIII, bd.l., 's-Gravenhage, 1956, p. 124; Knoop, W.: Bijdrage tot de krijgskundige studie van den Spaanschen Successie-oorlog in de Nederlanden, in: De nieuwe Spectator, krijgs- en geschiedkundig tijdschrift voor Neêrlands Land- en Zeemacht, ook in de Indiën. enz. 17e jrg. (1863), Arnhem, p. 294; Pelet, a.w., dl. 2, p. 78.

¹⁰⁾ Europese Mercurius, behelzende al het voornaamste 't geen zo omtrent zaaken van staat als oorlog... is voorgevallen. Door E. V. Leyden en Amsterdam, 1702, 13e stuk, dl. 2, p. 215; A. de Vrijer, Histori van Joan Churchil, Hertog van Marlborough en Prins van Mindelheim. Beschreven door -, Amsterdam, 4 dln, 1738-1740, dll 1, p. 277-278; A.R.A. archief Staten Generaal nr.: 5462: brief van Godard van Reede, 1e Graaf van Athlone aan de Staten Generaal d.d. 31-7-1702 en 17-8-1702.

¹¹⁾ Murray, General, the Right Hon. Sir George: The letters and dispatches of John Churchil, first Duke of Marlborough, from 1702 to 1712. London, 1845, 5 vol.: dl. 1, p. 15.

¹²⁾ A.R.A., archief Staten Generaal, nr. 5462: brief van Athlone d.d. 17-8-1702.

¹³⁾ Europese Mercurius, a.w., p. 215; Murray, a.w., p. 18.

¹⁴⁾ Huisarchief Graven van Aldenburg Bentinck aanwezig op het huis Amerongen inv. nr.: I 379.

¹⁵⁾ De aantallen verschillen bij de bronnen en schrijvers: 100, 124, 130 à 140, 150 en 200.

¹⁶⁾ Archives historiques de l'Armée, Château de Vincennes; inv. nr.: A' 1555, nr. 239.

¹⁷⁾ Murray, a.w., p. 18.

¹⁸⁾ A.R.A., archief Staten Generaal, nr. 5462: brief van Athlone d.d. 3-8-1702.

¹⁹⁾ O.A.W., inv.nr. 895.

²⁰⁾ Murray, a.w.: p. 18; Raa, ten, Bas, de, Wijn, a.w.: p. 128; Knoop, a.w.: p. 302.

²¹⁾ A.R.A., archief Raad van State, nr. 1865: verballen van de gecommiteerde te velde A. van Borselen van Geldermalsen, m.n. d.d. 10 aug. 1702 te Peer.

²²⁾ Murray, a.w., p. 18.

²³⁾ Dansk Biografisk Leksikon. Kjøbenhavn, 1933-1954, 26 dln. +suppl. 1954, dl. 21, 1941. De Denen werden in de strijd gewikkeld omdat de Deense Koning partij koos voor de geallieerden. Bij conventie van 15-6-1702 werden door de

Staten en Engeland overgenomen 10 bataillons infanterie en 21 esquadrons cavalerie, in totaal 12000 man. Zij werden voor de helft door Engeland, voor de andere helft door de Republiek betaald. Het bataillon van Scholten was in Engelse betaling. Amerongen, inv. nr. I 381.

24)

Rigsarkivet, Kjøbenhavn, Krigskancelliets memorialer 1702. Litr.W: Carl Rudolf zu Württemberg, 14 augustus aan de Koning van Denemarken, heeft het over 3 bataillons; Murray, a.w., p. 18, vermeldt 4 bataillons.

25)

Rigsarkivet, Kjøbenhavn, Krigskancelliets memorialer 1702. Litr.S: J. von Scholten, 21 augustus aan de Koning van Denemarken. Een woordelijk gelijk rapport zond von Scholten aan de Secretaris van de oorlogskanselarij. Over de episode in Weert is niets te vinden in von Scholten's privé archieven die in het Deense rijksarchief bewaard worden.

26)

Alle andere bronnen, behalve Athlone en van Geldermalsen noemen het getal van 700 cavaleristen.

27)

J. von Scholten, zie noot 25.

28)

Europische Mercurius, a.w., p. 215.

29)

Rigsarkivet, Kjøbenhavn, Krigskancelliets memorialer 1702. Litr.W: Carl Rudolf zu Württemberg, 21 augustus aan de Koning van Denemarken.

30)

J. von Scholten, zie noot 25.

31)

O.A.W., inv.nr.: 1211.

32)

O.A.W., inv.nr.: 895.

33)

Europische Mercurius, a.w., p. 216; Murray, a.w., p. 22... 'the batteries being soon made within the walls of the town, they began yesterday morning to play upon the castle, and continued firing till this day about noon, when the garrison capitulated.' (17 aug); Knoop, a.w., p. 304.

34)

Knoop, a.w., p. 304.

35)

A.R.A. collectie Hingman, inv.nr. 4386, renvoye (aug. 1703).

36)

cfr. noot 15.

37)

J. von Scholten, zie noot 25.

38)

A.R.A., archief Staten Generaal, nr. 5462: brief van Athlone d.d. 17-8-1702; Murray, a.w., p. 21 + 22.

39)

cfr. noot 15.

40)

Archives historiques de l'Armée, Château de Vincennes, Vincennes; inv.nr.: A' 1555, nr. 288.

41)

Amerongen, inv.nr. I 359.

42)

Europische Mercurius, a.w., p. 216.

43)

Enzo Raa, ten, Bas, de, Wijn, a.w., p. 134.

44)

A.R.A., archief Raad van State, nr. 647, ingekomen missive d.d. 12-10-1703.

45)

Henkens, J.: Verval Weerter vestingwerken in Spaanse Successieoorlog. Interessante kaart uit 1703. in: Maas en Roerbode d.d. 11-5-1962, waar meer details vermeld worden over de afbraak van de vestingwerken.

